

SEBEVRAŽDY BĚHEM VRCHOLÍCÍ NEZAMĚŠTNANOSTI VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE V ČESKOSLOVENSKU

Tomáš Lysoněk

Tato studie vznikla v rámci řešení grantového úkolu GAUK č. 660612 a v projektu SVV IKSŽ 265 501.

Suicides at the Peak of Unemployment in Czechoslovakia During the Great Depression

Abstract: The Great depression in the first years of 1930s brought a significant increase in the unemployment rate in Czechoslovakia. At its peak, over 0,9 million people were searching for a job. Along with the economical problems came a rapid increase in the number of suicides that had started off at the end of 19th century. High suicide rate, 2,5 times higher than it is today, entailed a society-wide problem as one of side effects of the bad economical situation. This paper intends to answer the question whether the media of that period reflected the extremely high suicide rates or if the press ignored this phenomenon and did not correlate the suicides with the high unemployment rate. This paper analyzes the Lidove noviny and Pravo lidu dailies in the first four months of the 1933 as the time period of the highest unemployment rate. It provides detailed analysis of the suicides' occupations, the means they chose to commit suicide and the reasons that led them to this desperate act.

Keywords: Czechoslovakia, Lidove noviny, Pravo lidu, suicide, unemployment, depression, economy

První polovina 30. let 20. století, kdy se ani tehdejšímu Československu nevyhnuly důsledky Velké hospodářské krize, je zároveň obdobím, kdy na území dnešní České republiky nejvíce osob končilo život sebevraždou. A to jak v absolutních číslech, tak v podílu sebevražd na počtu všech úmrtí. Celkový počet sebevražd se pohyboval okolo 4 000 ročně¹, což je přibližně dvou a půl násobek dnešního stavu². Byť docházelo ke kontinuálnímu nárůstu počtu sebevražd od roku 1876, kdy začal statistický úřad jejich počet sledovat, tempo eskalovalo právě na začátku 30. let.

Už v poslední čtvrtině 19. století, kdy se počet sebevražd na území dnešní České republiky ještě pohyboval pod hranicí 2 000 ročně, se toto téma stalo předmětem vědeckého zájmu – například Tomáš Garrigue Masaryk upozorňoval na souvislost sebevraždnosti s politickými poměry. „*Politicky rozbouraná společnost má podle okolností značnou náchyllost k omrzlosti života.*“³ Politickou rozbouraností je přitom dle mého názoru možné chápat také nejistotu týkající se potenciální ztráty zaměstnání a tím pádem i obživy. Masaryk vidí jednu z příčin zvýšené sebevraždnosti také v postupné sekularizaci společnosti. Zatímco „*nábožný člověk je za všech okolností života veselý, jeho víra, jeho přesvědčení a jeho jistota poutá ho nejen k nebi, nýbrž zároveň k zemi, k živo-*

tu,“⁴ pozvolný ústup vlivu náboženství a církve toto pouto oslabuje natolik až Masaryk dochází k závěru, že „*vlastní příčinou moderní sebevraždnosti je nenábožnost doby.*“⁵

Zvýšená sebevraždnost pak bývá často zmiňována jako jeden z důsledků rostoucí nezaměstnanosti a hospodářských potíží. „*Nezaměstnanost může vyvolávat chronickou dezorganizaci života jedince, netečnost, nestabilitu rodiny, duševní deprese (v krajních případech sebevražd).*“⁶ Jak velký prostor ovšem věnoval této problematice dobový tisk?

Zabýval se zvýšenou sebevraždností podrobněji, nebo pouze informoval o jednotlivých případech v krátkých zprávách a nedával nárůst sebevraždnosti do souvislosti se špatnou hospodářskou situací?

Na tyto otázky hledá odpověď následující studie zaměřená na mediální obraz sebevražd během vrcholící hospodářské krize.

Rozebírá zpravodajství dvojice deníků *Lidových novin* a *Práva lidu* a zabývá se zprávami o sebevraždách na území dnešní České republiky a Slovenska. Analýze jsem podrobil ranní i odpolední (resp. večerní) vydání listů za období od ledna do března 1933.

Toto období bylo vybráno proto, že v jeho průběhu počet nezaměstnaných dosáhl svého vrcholu, když v únoru 1933

¹ Sebevraždy ČSÚ. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Český statistický úřad [online]. 19. 1. 2012 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sebevrazdy_zaj

² Tamtéž

³ MASARYK, Tomáš Garrigue (1998): *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, svazek I*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, s. 51

⁴ Tamtéž, s. 77

⁵ Tamtéž, s. 78

⁶ MAREŠ, Petr (2002): *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, s. 91.

bylo na území Československa evidováno 920 182 uchazečů o práci.⁷ Situace na trhu práce byla zoufalá, neboť podle statistik se nabízelo pouze 7 285 volných míst.⁸ To znamená, že na každé místo připadalo více než 12 tisíc uchazečů o zaměstnání.⁹ Jejich sociální situaci navíc komplikovala absence propracovaného systému podpor, jak ho známe dnes. „Péče o nezaměstnané měla nemalé mezery. Mnoho nezaměstnaných podpory v nezaměstnanosti totiž vůbec nedostávalo.“¹⁰ Podle statistik podporu zprostředkovávanou odborovými organizacemi dostávala pouze třetina nezaměstnaných a dvě třetiny tak byly odkázány na jiný způsob obživy ať už šlo o spoléhání na pomoc rodinných příslušníků, využití úspor, prodej majetku či žebrotu. Na základě kombinace těchto nepříznivých faktorů tak lze předpokládat, že došlo k vytvoření řady předpokladů pro zvýšenou sebevraždnost, jejímiž příčinami jsou nezaměstnanost, finanční tíseň či bída.

Pětkrát více sebevražd zmínily Lidové noviny

Ačkoliv obě srovnávaná periodika nabídla ve sledovaném období v součtu prakticky stejný počet vydání, počet zpráv o sebevraždách a o pokusech o ně se výrazně liší. Zatímco *Právo lidu* otisklo 77 zpráv týkajících se sledovaného tématu, *Lidové noviny* 372, což je téměř pětinašobek. Tuto výraznou disparitaci je možné částečně vysvětlit v průměru vyšším celkovým počtem stran *Lidových novin*, stejně jako větším prostorem, který tento deník věnoval krátkým zprávám z domova, mezi něž byly informace o sebevraždách v naprosté většině případů řazeny. Samotný rozdíl v rozsahu se ovšem pohybuje nanejvýš v řádu desítek procent a sám o sobě nemůže být považován za významný důvod, proč *Lidové noviny* věnovaly zprávám o sebevraždách výrazně větší pozornost.

Rozložení sebevražd mezi sledované měsíce bylo v obou periodikách relativně rovnoměrné. V *Právu lidu* postupně zpráv o sebevraždách mírně přibývalo (v lednu 23 článků, v únoru 26 a v březnu 28), v *Lidových novinách* dosáhl počet textů vrcholu v únoru, tedy měsíci s nejvyšší nezaměstnaností (134 zpráv, v lednu 115 a v březnu 123).

Vzhledem k tomu, že některé články přinášely denní přehledy o sebevraždách na určitém území, liší se celkový počet popsanych sebevražd a pokusů o ně od počtu takto zaměřených textů. *Právo lidu* informovalo celkem o 87 sebevraždách (25 v lednu, 32 v únoru a 30 v březnu), *Lidové noviny* pak o 385 (113 v lednu, 149 v únoru a 123 v březnu).

Přestože by výrazně nižší počet zmínek o sebevraždách v *Právu lidu* mohl svádět k předpokladu, že o všech případech popsanych *Právem lidu* informovaly také *Lidové noviny* s výrazně vyšším zastoupením sledovaného tématu, není tomu tak.

Na stránky obou deníků se ve sledovaném období dostalo pouze 41 sebevražd. Obvykle se zpráva o stejném případě objevila v tentýž den, nanejvýš s jednodenním posunem (nelze přitom jednoznačně uvést, které z porovnávaných periodik přinášelo zprávy o shodných případech obvykle dříve). Největší časový rozdíl ve zveřejnění informace činil pět dnů, a to v neprospěch *Lidových novin*.¹¹

Pokud odhlédneme od výrazného rozdílu v celkovém počtu zveřejněných článků, tak je možné konstatovat, že obě periodika věnovala sebevraždám přibližně stejnou pozornost, co se délky jednotlivých textů týče. Průměrný rozsah zprávy zabývající se sledovaným tématem činil v *Právu lidu* 11,4 tiskového řádku, v *Lidových novinách* 10,1 řádku. Medián rozsahu, který lépe odfiltruje extrémní hodnoty zkrslující průměrný údaj, pak u obou listů činí 9 řádků.

Délka textů tak odpovídá jejich zařazování mezi krátké zprávy ze dne, pouze výjimečně – u obou periodik méně než v deseti procentech případů – dostala zpráva o sebevraždě vlastní prostor mimo rubriku s denními zprávami. Prostor na titulní straně pak nedostávaly sebevraždy prakticky vůbec.

Ani u jednoho periodika nezávisela délka článku na tom, zda se jednalo o úspěšný, nebo neúspěšný sebevražedný pokus. Rozdíl v průměrné délce dosahuje u *Práva lidu* i *Lidových novin* tři procent. Zatímco v *Právu lidu* jsou zprávy o úspěšných sebevraždách delší, než činí průměr, v *Lidových novinách* jsou kratší.

Výrazněji se liší podíl zpráv o úspěšných sebevraždách. Zatímco v *Právu lidu* dosahuje 70,1 procenta, v *Lidových novinách* pouze 62,3 procenta. Zastoupení úspěšných sebevražd nevykazuje výraznější odchylky v jednotlivých měsících. V celkovém počtu úspěšných sebevražedných pokusů však stále *Lidové noviny* jednoznačně vedou, a to poměrem 240 ku 61.

V obou periodikách je také velmi podobný podíl mužů na celkovém počtu sebevražd a pokusů o ně – v *Právu lidu* činí 71,3 procenta, v *Lidových novinách* 70,1 procenta. Muži zároveň dosahovali u sebevražedných pokusů výrazně vyšší úspěšnosti, což se odrazilo také na zprávách sledovaných deníků. V *Právu lidu* činila úspěšnost sebevrahů mužského pohlaví 80,6 procenta, v *Lidových novinách* 68,9 procenta. U žen byly tyto hodnoty výrazně nižší: 28,7 respektive 29,9 procenta.

Oba sledované deníky také často zprávy o sebevraždách doprovázely emočně zabarvenými výrazy, které poukazovaly zejména na bezvýchodnost situace sebevrahů. Ti byli často nazýváni „zoufalci“, samotný čin pak býval označován za „zoufání si“. Zdůrazňován byl také aspekt strachu – ať už před budoucností, vysvěděním či trestem – či omrzelosti životem.

Přestože články o sebevraždách řadila obě periodika převážně mezi krátké zprávy, ve většině případů se čtenáři *Lidových novin* i *Práva lidu* dozvěděli celé jméno osoby, která sebevraždu či pokus o ni spáchala.

Častěji odhalovaly totožnost „zoufalců“ *Lidové noviny*. Téměř u osmi z deseti případů uvedly celé jméno i příjmení sebevraha, v dalších šesti procentech případů pak alespoň příjmení dotyčného. Pouze u každé devatenácté sebevraždy si *Lidové noviny* při identifikaci vystačily s iniciálami. U *Lidových novin* se způsob zveřejňování osobních údajů nijak významně neodlišuje v závislosti na tom, zda se jednalo o úspěšný, nebo neúspěšný sebevražedný pokus.

Právo lidu působí při identifikaci osob zdrženlivějším dojmem. Celé jméno a příjmení uvádělo v šesti z deseti případů, naopak u každé páté zprávy napsalo pouze iniciály

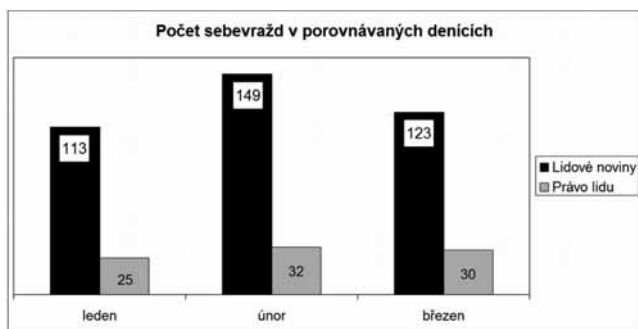
⁷ STÁTNI ÚŘAD STATISTICKÝ (1934): *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Nakladatelství Orbis, s. 208.

⁸ Tamtéž

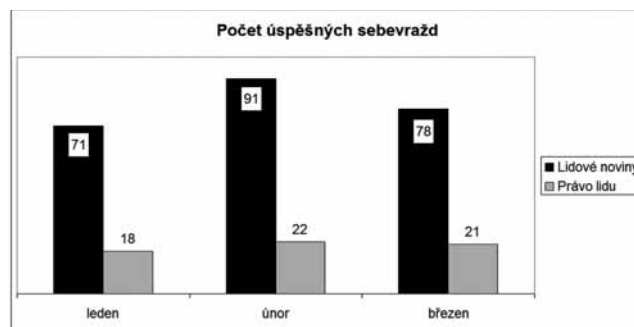
⁹ Tamtéž

¹⁰ KÁRNÍK, Zdeněk (2002): *České země v éře první republiky, díl druhý: Československo a české země v ohrožení*. Praha: Libri, s. 418.

¹¹ B. *Nezaměstnaný zoufal si na radnici*. *Večerník Práva lidu* 21 (1933), 17. 2., s. 5.; L. *Nezaměstnaný se oběsil*. *Lidové noviny* 41 (1933), 22. 2., s. 7.

Počet sebevražd v porovnávaných denících

Počet úspěšných sebevražd

sebevrahů. Porovnání dalších charakteristik případů, kdy *Právo lidu* alespoň částečně skrylo totožnost osob, však naznačuje, že tak nemuselo pokaždé činit pouze s motivací ochránit jejich soukromí. Více než 80 procent případů, kdy jsou uvedeny pouze iniciály, se totiž stalo v Praze nebo v Brně. Zastoupení obou velkých měst na celkovém počtu článků přitom dosahovalo hodnoty přibližně poloviční. Navíc právě z velkých měst deník častěji přinášel zprávy, ve kterých bylo popsáno několik sebevražedných případů.

To může naznačovat, že buď noviny neměly dostatek informací o těchto případech (průměrná délka textu připadajícího na jednu „iniciálovou“ sebevraždu je oproti průměru méně než poloviční), nebo sebevrazi z velkých měst nebyli vzhledem k jejich četnějšímu výskytu pro deník natolik zajímaví, aby jejich případům věnoval rozsáhlejší pozornost. Velmi podobná, a to i z hlediska rozsahu textů, je přitom situace také v *Lidových novinách* – zde ovšem u „iniciálových“ sebevražd převládaly brněnské případy (což lze dát do souvislosti s tím, že *Lidové noviny* byly vydávány právě v Brně).

U *Práva lidu* lze vyzorovat ještě jeden specifický jev – zatímco úspěšni sebevražedníci jsou nejčastěji identifikováni celým jménem a příjmením (69 procent případů), při zmínce o neúspěšných používá list nejčastěji pouze iniciály (42 procent případů).

Z celkového počtu 472 sebevražd v obou denících nastala pouze v jednom případě situace, kdy se noviny explicitně zabývaly otázkou (ne)identifikace oběti. *Právo lidu* ve svém večerním vydání z 12. března záměrně neuvedlo bližší informace o 17leté ženě, která spáchala sebevražedný pokus otrávením fermeží: „Po několika letech bude jistě mrzet dívku, jež byla autorkou tak naivního sebevražedného pokusu, že se do toho vůbec pouštěla. A bude nám povděčna, že jsme její jméno nezaznamenali ani zkratkami¹²“. Z pokračování textu pak vyplývá, že list nezveřejnil údaje vedoucí k identifikaci zejména kvůli velmi naivní motivaci sebevražedného pokusu: „Chtěla ta dcerka po rodičích střevičky, takové a takové. Rodiče právě takové nechtěli koupit (...) a dcerka jim chtěla ukázat, že za botičky, jež si vybrala, je rozhodnuta dát život. A měla-li důvod sebevraždy podivný, volila i pochybný prostředek¹³“.

Skutečnost, že list skryl totožnost právě u 17leté dívky, však ještě neznamená, že si u jiných osob – z hlediska dnešních zákonů mladistvých – počínala periodika podobně. I v případech sebevražd sedmnáctiletých *Právo lidu* uvádělo celé jméno, *Lidové noviny* tak činily dokonce u šestnáctileté. Věk navíc neopomněly akcentovat také v titulku.¹⁴

Věk sebevrahů

Právě u případů velmi mladých nebo naopak nejstarších sebevrahů se zmínka o věku zdůrazňovala už v titulku. Hranice, kdy začíná mládí a kdy stárí, však vykazovaly značnou pružnost. Mládí se akcentovalo od 16 let¹⁵ až po 35¹⁶, stárí pak mohlo začínat už v 51 letech.¹⁷ Upozornění na věk však nechybí ani u nejstarší sebevražedkyně.¹⁸

Zejména extrémy na horní hranici lze považovat za výjimečné. Nadpoloviční většina textů totiž informovala o pokusech lidí mladších 39 let, vůbec nejvíce zastoupená je v obou denících věková kategorie 20 až 29 let (19 sebevražd v *Právu lidu*, 130 v *Lidových novinách*).

Významný podíl zaujímají také texty, v nichž není věk sebevrahů určen – ať proto, že nebyla vůbec známa totožnost sebevraha, či z jiného důvodu. Na rozdíl od identifikace jménem není možné u věku vysledovat souvislost mezi délkou textu a uvedením či neuvedením tohoto ukazatele. O důvodech, proč u některých i obsáhlejších a popisných článků věk oběti chybí, tak lze pouze spekulovat. Nejsou výjimkou ani situace, kdy se o dění souvisejícím se sebevraždou čtenář dozví téměř vše („Před několika dny byl u Čičatkové totiž na návštěvě její zeť, který si u ní schoval ostře nabitý revolver,“¹⁹ avšak věk chybí (byť titulky výše citované zprávy na věk odkazuje – „Zoufalství mladé matky“).

Z porovnání věkového složení osob, o nichž zprávy o sebevražedných ve sledovaných periodikách informovaly, pak vyplývá, že jak v *Právu lidu*, tak v *Lidových novinách* byli sebevrazi průměrně starší než sebevražedkyně (37,3 roku proti 35,9, resp. 33,7 roku proti 31) a úspěšni sebevrazi páchali své pokusy ve vyšším věku než neúspěšní (v *Právu lidu* 38 let proti 35,9, v *Lidových novinách* 35,9 roku proti 27,7).

¹² B. Podivný prostředek a ještě podivnější důvod sebevraždy. Večerník *Práva lidu* 21 (1933), 12. 3., s. 3.

¹³ Tamtéž

¹⁴ Āř. Šestnáctiletá se oběsila. *Lidové noviny* 41 (1933), 11. 1., s. 4.

¹⁵ Dr. Zoufalá mladá žena. *Lidové noviny* 41 (1933), 7. 3., s. 4.

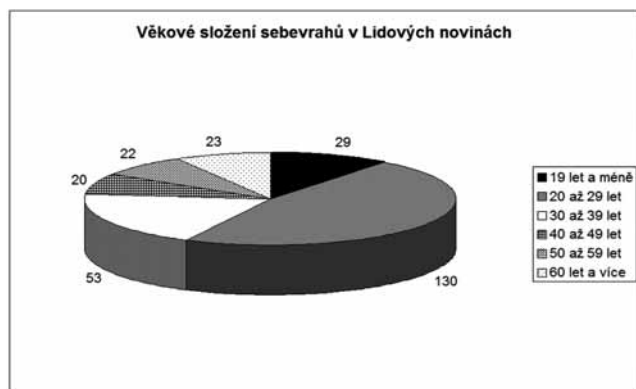
¹⁶ Nesg. Bída vraždí mladé lidi. *Právo lidu* 42 (1933), 22. 2., s. 6.

¹⁷ Nesg. Sebevražda starého zločince. *Právo lidu* 42 (1933), 19. 1., s. 5.

¹⁸ Ot. Pokus sebevraždy 82leté stařeny. *Lidové noviny* 41 (1933), 11. 2., s. 7.

¹⁹ Āř. Zoufalství mladé matky. *Lidové noviny* 4 (1933), 18. 2., s. 7.

Celkový věkový průměr sebevrahů byl vyšší v *Právu lidu* (36,9 roku proti 32,8 v *Lidových novinách*). Nejmladší sebevrah pak v obou periodikách dosáhl věku 16 let, nejstarší v *Právu lidu* 80 let, v *Lidových novinách* 82 let.

Věkové složení sebevrahů v Lidových novinách

Věkové složení sebevrahů v Právu lidu

Způsoby provedení sebevražd

Zatímco věku „zoufalců“ obě periodika věnovala zvláštní pozornost pouze v případech, že se jednalo o některý z extrémů, způsob provedení sebevraždy popisovala podrobněji, a to i v případech, kdy se jednalo o četněji zastoupenou techniku.

Mezi tři nejčastější způsoby provedení sebevražedného pokusu patřily v obou denících zastřelení, otrava a oběšení, a to v uvedeném pořadí. Tato trojice technik tvoří v *Právu lidu* 63 procent, v *Lidových novinách* pak 74 procent všech případů. Další způsoby následují s výrazným odstupem, za zmínku stojí zejména přejetí vlakem, u něhož sebevrahové dosahovali téměř stoprocentní úspěšnosti a oba listy s oblibou přinášely barvitý popis detailů souvisejících s tímto způsobem sebevražedného pokusu: „*Na kolejích před stanicí Valtice-město leželo v půli přerýznuté tělo neznámého mladého muže a v okruhu asi 5 metrů byl štěrk v pravém slova smyslu zalit krví.*“²⁰

Samotná technika provedení sebevraždy nezřídka sloužila jako titulky zprávy (např. *Oběsil se na lustru, Skočil pod rychlík, Zastřelil se na hrobě své ženy*). Častěji tento typ titulku používaly *Lidové noviny*, *Právo lidu* spíše kladlo důraz na důvody, které vedly sebevrahy k jejich činům.

Pouze výjimečně se noviny zabývaly otázkou, zda je zvolený způsob sebevraždy typický pro dané pohlaví či povolání. Například jeden z případů otravy lysolem *Lidové noviny* hodnotí následovně: „*Užil pro muže neobvyklého prostředku. Napil se totiž roztoku louhového kamene, jehož užívají většinou ženy.*“²¹ V dalších případech, kdy sebevrahové mužského pohlaví použili tuto techniku, však už list vhodnost či nevhodnost vybraného způsobu sebevraždy nehodnotí.

Při sebevražedách vojáků, kteří zpravidla volili pro dobrovolný odchod ze života zastřelení, pak oba deníky dávají do souvislosti užití střelné zbraně s působením v armádě a považují ho za adekvátní způsob sebevraždy (např. titulky *Chtěl umřít jako voják*).

Z hlediska rozsahu věnují jak *Právo lidu*, tak *Lidové noviny* větší pozornost případům sebevrahů, kteří si pro odchod ze života vybrali neobvyklou techniku. Například *Právo lidu* už v titulku upozorňuje na neobvyklé provedení ve zprávě *Jedinečná sebevražda mladého kováře*,²² kdy na sebe 33letý muž strhl 190kilogramový hřidel. Za největší kuriozitu lze pak považovat kombinaci oběšení a exploze dynamitu, jejíž výsledek však pro adepta sebevraždy nedopadl uspokojivě: „*Když zapálil krátký doutnák, strčil hlavu do smyčky a pověsil se. V tom však vybuchl jeho pekelný stroj, který upozornil několik občanů, že se na místě děje něco neobyčejného. Ihned se vydali k místu a tu k svému zděšení zde našli oběšence. Ihned byl odříznut a přiveden k životu, prohlásil však, že svůj úmysl provede a svým zachráncům rádně vynadal, že jej vyrvali z náruče smrti.*“²³

Povolání sebevrahů

Povolání sebevrahů, o nichž se obě periodika zmiňovala, lze označit za vůbec nejpestřejší kategorii. Žádné ze zaměstnání nedosáhlo ani v jednom deníku vyššího podílu na celkovém počtu článků než deset procent. Přibližně v každém čtvrtém až pátém textu však informace o profesi sebevraha chyběla. Údaj platí pro oba sledované listy.

Rozmanitost nejlépe dokumentuje celkový počet různých zaměstnání sebevrahů – v *Právu lidu* se blíží padesátí, v *Lidových novinách* pak dosahuje hodnoty 130.

V obou denících jsou mezi sebevrahy nejčetněji zastoupeni nezaměstnaní, přičemž jejich podíl je výrazně vyšší v *Lidových novinách*, kde dosahuje téměř deseti procent z celkového počtu sebevrahů. Už toto číslo však naznačuje, že se nejedná o nijak výraznou dominanci a že první místo nezaměstnaným sebevrahům zajišťuje zejména příliš podrobné členění ostatních povolání. Pokud bychom sloučili povolání do obecnějších kategorií – například manuálně pracující (dělník, služebná, zedník, atd.) či živnostníci (obchodník, hostinský, majitel autodopravy), změnilo by se pořadí v neprospěch nezaměstnaných. Takovou změnu metodiky však není možné učinit, neboť na základě informací uvedených v jednotlivých člancích není možné provést přesné rozřazení do jednotlivých kategorií (např. obchodník může znamenat jak soukromého živnostníka s vlastní prodejnou, tak obchodního cestujícího, který je zaměstnancem většího podniku) a otázkou také zůstává, jakým způsobem jednotlivé profese začleňovat do obecnějších skupin.

²⁰ Do. *Pro 700 Kč dluhu skočil pod vlak*. *Lidové noviny* 41 (1933), 9.3., s. 4.

²¹ Bp. *Zženštilý zoufalec*. *Lidové noviny* 41 (1933), 16. 1., s. 3.

²² Nesg. *Jedinečná sebevražda mladého kováře*. *Večerník Práva lidu* 21 (1933), 10. 2., s. 5.

²³ Ál. *Vzrušující pokus sebevraždy v Lužicích*. *Večerník Práva lidu* 21 (1933), 10.2., s. 5.

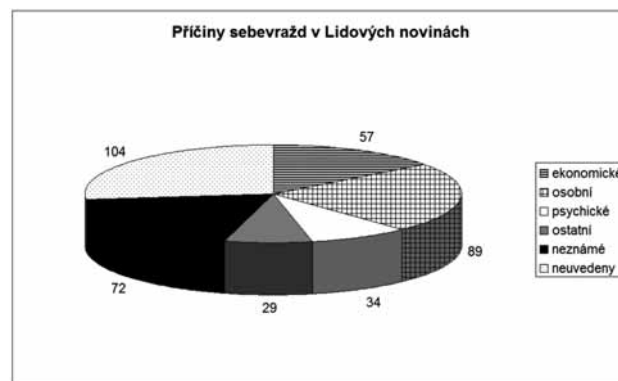
Mezi pěticí nejčastěji zastoupených povolání pak vedle nezaměstnaných patří ještě dělníci, služební, obchodníci a vojáci (zde je skutečně myšlena tato hodnota, nikoliv povolání vojáka obecně). Přestože *Právo lidu* i *Lidové noviny* během sledovaného období přinesly několikrát v krátkém časovém rozmezí informace o sebevraždách příslušníků stejného povolání, nedával je ani jeden list do souvislostí a soustavněji se možnými problémy některých zaměstnanců, případně nezaměstnaných nezabýval. Existovalo pouze několik výjimek. Například titulky zpráv *Zase sebevražda z nezaměstnanosti?*²⁴ a *Opět vojáková sebevražda na stráži*²⁵ upozorňovaly čtenáře na skutečnost, že s tímto typem sebevraždy již měl možnost se v předchozích dnech na stránkách periodika setkat. Samotné zprávy však už možné problémy určité sociální skupiny dále nerozvíjely, ani neodkazovaly na žádné předchozí případy, které byly motivací k zařazení výrazů *Zase* a *Opět* do titulků.

Pouze titulky dvojice článků (*Série sebevražd v Těšíně*²⁶ a *Sebevraždy železničářů v České Třebové na denním pořádku*²⁷) naznačovaly, že by čtenář mohl očekávat důkladnější rozbor situace ve vybrané oblasti či profesi z hlediska inklinování k dobrovolnému odchodu ze života. V obou případech je však titulek přehnaně senzační, u *Práva lidu* pak dokonce zcela neodpovídající textu, v němž se připomíná rok starý případ sebevraždy železničáře („*Ještě neuplynul ani celý rok od sebevraždy posunovače Josefa Vencla (...) a již se stal nový, daleko tragičtější případ sebevraždy*“²⁸). Zmíněný „denní pořádek“ v titulku tak ve skutečnosti znamená téměř roční rozestup mezi oběma událostmi. V těšínském případě se pak jedná o druhou sebevraždu zaměstnance téhož hotelu, která byla provedena stejným způsobem – otravou kokainem. Již zpráva o prvním otrávení poukazovala na skutečnost, že sebevrah upozorňoval na své možné následovníky. Druhý článek pak připomíná, že se předpoklad skutečně začíná naplňovat: „*Před smrtí prohlásil, že po něm budou následovat ještě dva další. Jeho předpověď začíná se vyplňovat.*“²⁹ O důvodech, proč se právě zaměstnanci těšínského hotelu tráví kokainem, však už tento text dále nepojednává.

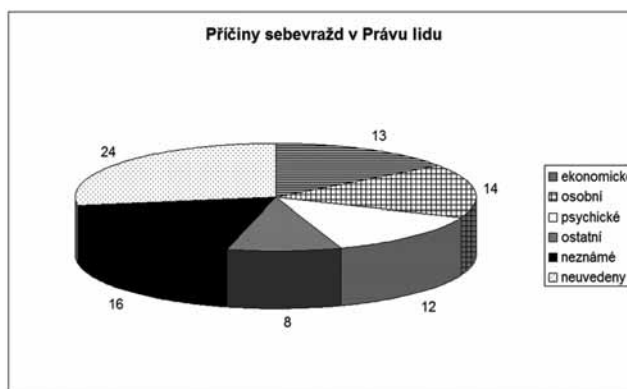
Proč lidé páchali sebevraždy

Zatímco způsob provedení činů, stejně jako povolání sebevrahů, bylo možné vcelku přesně určit, u důvodů, které vedly k dobrovolnému odchodu ze života, je situace složitější. To dokazuje i skutečnost, že ve více než čtvrtině případů (v obou sledovaných denících) není příčina sebevraždy vůbec uvedena, přibližně u každé páté sebevraždy pak noviny informují o tom, že pohnutky k činu nejsou známy. U řady dalších případů periodika upozorňují na to, že se jedná o příčinu jen pravděpodobnou.

O pohnutkách k sebevraždě deníky zpravidla informovaly až v samotném textu, v titulku byla tato informace obsažena zřídka (např. *Bída vraždí mladé lidi* či *Sebevražda*

Příčiny sebevražd v Lidových novinách

Příčiny sebevražd v Právu lidu

pro nevyléčitelnou chorobu). Stejně jako u povolání, tak ani u příčin sebevražd se sledovaná periodika důkladněji nezabývala hledáním odpovědi na otázku, zda například sebevražd kvůli nezaměstnanosti či finanční tísní není více, než v předchozích letech.

Detailní rozbor příčin sebevražd nabízí podobně pestré čtení jako u analýzy povolání. V tomto případě ovšem není metodicky natolik komplikované zařadit pohnutky k činům do obecnějších kategorií. Zvolil jsem čtyři: ekonomické příčiny (nezaměstnanost, dluhy, bída), osobní (nešťastná láska, rodinné neshody, žárlivost), psychické (trudomyslnost, deprese) a ostatní (např. nevyléčitelná choroba, útek před četnictvem).

Příčiny nejvyššího počtu sebevražd jsou v obou periodikách osobního rázu, a to zejména zásluhou činů spáchaných z „nešťastné lásky“. Tímto souslovím zpravidla periodika označovala situaci, kdy nedošlo k akceptování návrhu na vytvoření partnerského svazku od druhé strany. Na druhém místě jsou v obou listech ekonomické důvody, na třetím pak psychické. Je ovšem třeba brát v úvahu, že statistiku výrazně zkresluje významné zastoupení zpráv, u kterých nebyla příčina sebevraždy uvedena, případně byla označena jako neznámá.

²⁴ B. *Zase sebevražda z nezaměstnanosti?* Večerník Práva lidu 21 (1933), 8. 2., s. 5.

²⁵ L. *Opět vojáková sebevražda na stráži.* Lidové noviny 41 (1933), 1. 3., s. 7.

²⁶ Rh. *Série sebevražd v Těšíně.* Lidové noviny 41 (1933), 16. 3., s. 7.

²⁷ Nesg. *Sebevraždy železničářů v České Třebové na denním pořádku.* Večerník Práva lidu 21 (1933), s. 2.

²⁸ Tamtéž

²⁹ Rh. *Série sebevražd v Těšíně.* Lidové noviny 41 (1933), 16. 3., s. 7.

Samotná nezaměstnanost, která byla v prvním čtvrtletí roku 1933 obrovským celospolečenským problémem, měla mezi příčinami sebevražd zastoupení pouze v řádu procent. Pokud však započteme také další pohnutky, které souvisely se špatnou ekonomickou situací, jako byla bída či finanční tíseň, dostaneme se u *Lidových novin* i u *Práva lidu* na mnohem zajímavější čísla. U obou periodik dosahoval podíl sebevražd spáchaných z ekonomických důvodů 27 procent u článků, v nichž byla příčina sebevraždy uvedena.

Ani toto, na první pohled vysoké číslo, však nemotivovalo dobový tisk k tomu, aby se podrobněji zabýval otázkou, jak ovlivňuje probíhající hospodářská krize sebevraždnost a zda jsou sebevraždy z ekonomických důvodů páchany ve větším měřítku než dříve. Poměrně aktuální statistiky sebevraždnosti přitom byly v té době k dispozici.

Pokud se noviny věnovaly rozboru finanční tísně, která vedla ke spáchání sebevraždy, zaměřovaly se pouze na situaci konkrétního jedince, již nedávaly do souvislostí s dalšími podobnými případy či celkovou vysokou nezaměstnaností. Zpravidla přinesly jen informaci, že dotyčný přišel o práci: „Příčina zoufalého činu je strach z bídy. Vrubel byl nedávno propuštěn z práce a bál se jako živitel své sestry nejbližší budoucnosti,“³⁰ případně práci nemohl dlouhodobě nalézt: „Bürger udal, že se chtěl oběsit, protože neměl zaměstnání a musel se dát na žebrotu.“³¹ Ani v případě, že periodika informovala během kratšího časového úseku o více případech sebevražd z ekonomických důvodů, nenašel čtenář důkladnější rozbor tématu a případy nebyly dávány do souvislostí.

75 let poté

K odkazu Velké hospodářské krize 30. let se média v České republice začala vracet na konci roku 2008, kdy také do střední Evropy dolehlo celosvětové ekonomické zpomalení, jehož kořeny se – zjednodušeně řečeno – nacházely ve ztrátě důvěry v balíky nekvalitních hypotečních dluhů, s nimiž se obchodovalo jako s výhodnou investicí, ve Spojených státech.

Strach spotřebitelů z budoucnosti vedl k omezení poptávky po zboží, což se odrazilo také v propouštění zaměstnanců z českých podniků.

Přestože zastavení ekonomického růstu ovlivnilo život stovek tisíců domácností, nedošlo během tohoto období k nárůstu počtu sebevražd jako tomu bylo na začátku 30. let.³² Ekonomické těžkosti jednotlivců se však staly pro noviny vděčným tématem. Tisk se ale na rozdíl od 30. let problematikou zabýval mnohem více v souvislostech a neizoloval jednotlivé případy do krátkých zpráv. Naopak se snažil i příběhy z různých oblastí země spojovat do rozsáhlejších textů s motivací přinášet svým čtenářům komplexnější obraz krize (např.: „Olovnatý křišťál ze skláren ze Světlé, sirky ze Sušice, látky ze Slezanu. Co mají společného? Už se nevyrobějí. MF DNES přináší osobní příběhy lidí, které zasáhla kri-

ze.“³³). Zprávy o snižování počtu zaměstnanců či o krácení pracovní doby už noviny nepřinášely zvlášť, ale naopak jimi doplňovaly rozsáhlejší témata.

Otázkou samozřejmě zůstává, zda tak tisk činil proto, že samotné projevy zhoršeného výkonu ekonomiky nebyly tak výrazné a zejména četné, aby je mohl „odbýt“ v rubrice krátkých zpráv, nebo současné noviny přisun zpráv mnohem důkladněji filtrují a když se rozhodnou, že se některému problému budou věnovat, snaží se koncentrovat co nejvíce informaci a příběhů do jednoho tématu.

Důležitou roli v tom, jakým způsobem informovala sledovaná periodika na začátku 30. let minulého století o sebevraždnosti, samozřejmě hraje také zastoupení jednotlivých forem zpravodajství v novinách. Zatímco u současných periodik tvoří krátké zprávy – ve smyslu textu, který odpovídá na několik řádcích na základní zpravodajské otázky – pouze okrajový žánr, který doplňuje zpravodajství složené z „velkých“ zpráv, u *Práva lidu* a *Lidových novin* z 30. let dostávaly krátké zprávy – ať už z domova či z ekonomiky – mnohem výraznější prostor a nezřídka dosahovaly téměř čtvrtiny celkové plochy novin. Výrazněji větší prostor také dostávalo politické zpravodajství a informace ze zahraničí.

Právě tyto skutečnosti v kombinaci s děním na světové politické scéně (nástup Adolfa Hitlera k moci) podle mého názoru výrazně ovlivnily formu zpravodajství o sebevraždách, které byly vnímány jako každodenní rutina (denní průměr úspěšných sebevražd přesahoval deset), již nebyla věnována důkladnější pozornost. Zatímco péčí o nezaměstnané či chystaným propouštěním se dobový tisk zabýval velmi důkladně, nejtragičtější následek špatné hospodářské situace schovával mezi všepobírající proud denních zpráv, bez snahy o hledání souvislostí či řešení.

Literatura a tištěné prameny

KÁRNÍK, Zdeněk (2002): *České země v éře první republiky, díl druhý: Československo a české země v ohrožení*. Praha: Libri.

Lidové noviny, roč. 41, č. 1-166

MAREŠ, Petr (2002): *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství.

MASARYK, Tomáš Garrigue (1998): *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, svazek I*. Praha: Ústav T. G. Masaryka.

Právo lidu, roč. 42, č. 1-77

Mladá fronta DNES, roč. 19, č. 257

STÁTNÍ ÚŘAD STATISTICKÝ (1934): *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha: Nakladatel Orbis.

Internetové zdroje

Český statistický úřad. Český statistický úřad [online]. 2012 [cit. 2012-03-15]. Sebevraždy. Dostupné z: WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sebevrazdy_zaj>

³⁰ Iv. *Vražda a sebevražda z bídy*. Lidové noviny 41 (1933), 24.1., s. 2.

³¹ Vč. *Zoufal si z bídy*. Lidové noviny 41 (1933), 25. 3., s. 4.

³² Sebevraždy ČSÚ. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Český statistický úřad [online]. 19. 1. 2012 [cit. 2012-03-15]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/sebevrazdy_zaj

³³ KARÁSKOVÁ, Ivana: *Skolila mě krize*. Mladá fronta DNES 19 (2008), 1. 11., s. C8.